

Софийски университет „Свети Климент Охридски“

ФАКУЛТЕТ ПО КЛАСИЧЕСКИ И НОВИ ФИЛОЛОГИИ
КАТЕДРА ПО КЛАСИЧЕСКА ФИЛОЛОГИЯ

ЕДИНА ЖОЛЧАК-ДИМИТРОВА

**ТИПОЛОГИЯ НА ГРЕШКИТЕ В МЕЖДИННИЯ УНГАРСКИ
ЕЗИК НА НОСИТЕЛИ НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК**

АВТОРЕФЕРАТ

НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД
за присъждане на образователната и научна степен
„доктор“

Направление: 2.1. Филология

Научна специалност: Общо и сравнително езикознание (Унгарски и български език)

Научен ръководител: **ДОЦ. Д-Р ИНА ГЕОРГИЕВА ВИШОГРАДСКА**

СОФИЯ
2020 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ.....	3
ОБЕКТ И ПРЕДМЕТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО	3
ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ.....	3
ПЪРВА ГЛАВА: ТЕОРЕТИЧНА РАМКА: ПРИЛОЖНАТА ЛИНГВИСТИКА И УСВОЯВАНЕТО НА ВТОРИ ЕЗИК. МЕЖДИНЕН ЕЗИК.....	4
ВТОРА ГЛАВА: ОСОБЕНОСТИ НА УНГАРСКИЯ ЕЗИК (С ОГЛЕД НА ПРЕПОДАВАНЕТО МУ НА БЪЛГАРОЕЗИЧНИ) И ТИПОЛОГИЧНИ КОНТРАСТИ С БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК	10
ТРЕТА ГЛАВА: ОСОБЕНОСТИ НА УНГАРСКИЯ МЕЖДИНЕН ЕЗИК: КОНТРАСТИВЕН АНАЛИЗ НА ГРЕШКИ	19
ИЗВОДИ	23
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	27
ПРИНОСИ	28
СПИСЪК С НАУЧНИТЕ ПУБЛИКАЦИИ ПО ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	29

ВЪВЕДЕНИЕ

Дисертационният труд е с общ обем от 238 страници и се състои от увод, три глави, изводи и заключение. Следват библиография на използваните монографии, статии, източници и уебстраници, и обширно многокомпонентно приложение, представящо езиковия корпус.

ОБЕКТ И ПРЕДМЕТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

В настоящата дисертация се разглеждат типове грешки в междинния унгарски език на носители на български език. Изследването се базира на езиков корпус. Фокусът на разработката е върху родноезиковия пренос, т.е. върху грешките, които са причинени от влиянието на първия (български) език върху втория език (унгарски). Анализът проследява основните характеристики при грешките на фонетично (вкл. и ортографично), морфосинтактично и лексикално ниво.

Основният метод, който се прилага в настоящата работа, е т.нар. *контрастивен анализ на грешки*, разработен от унгарския езиковед Ласло Будаи, който комбинира контрастивния анализ и анализа на грешки.

ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ

Основната цел на работата е да се анализират и категоризират грешките, явяващи се в междинния език на изучаващи унгарски език българи, и да се представят разликите в проблематични области между български и унгарски език, което би помогнало да разберем възможните причини за допускането им.

Същевременно, целта на изследването е и да улесни с резултатите си процеса на преподаването и усвояването на унгарския език от носители на български език, и евентуално да осигури теоретична основа за учебни материали по унгарски за българи. Предвид типологичните параметри на унгарския език, основният акцент е върху морфосинтактичните конструкции, напр. изразяването и употребата на т.нар. тройна пространствена система в унгарския език, където тя образува една много по-сложна система, отколкото в българския език.

Работата си поставя следните конкретни задачи:

1. Да прегледа методите, приложени при съпоставка на дадени езикови структури и системи;
2. да представи по-подробно метода на контрастивния анализ на грешки;
3. да прегледа някои характеристики на унгарския език, със специално внимание към явленията, които могат да представляват трудности за носителите на български език;
4. да приложи инструментариума на контрастивния анализ на грешки при анализа на езиковия материал;
5. да представи анализирани и систематизирани грешки;
6. да направи опит за разкриване на причините за грешките, главно като ги търси в различията в структурата на родния (български) и чуждия (унгарски) език.

ПЪРВА ГЛАВА: ТЕОРЕТИЧНА РАМКА: ПРИЛОЖНАТА ЛИНГВИСТИКА И УСВОЯВАНЕТО НА ВТОРИ ЕЗИК. МЕЖДИНЕН ЕЗИК

В първа глава се прави преглед на теоретичната рамка на изследването и се представят основните теоретични разработки в полето на приложната лингвистика, които се фокусират върху концепцията за междинен език. В първата част на главата се представят контрастивни подходи и приложни лингвистични теории, при които се включва концепцията на родния език. Преглеждат се дефинициите, основните трудове и развойните тенденции на контрастивната лингвистика, силни страни и слабости и критиките срещу методите. Във втората и третата част се представя методът на анализа на грешки, приложен в дисертационния труд, като се разглеждат областите, където контрастивният анализ и анализът на грешки могат да „се свързват“ за да служат целите на чуждоезиковото обучение.

За начало на контрастивната лингвистика (също и контрастивния анализ) традиционно се счита издаването на книгата *Linguistics Across Cultures* на Робърт Ладо през 1957 г. В основните си принципи подходът на контрастивния анализ стъпва до голяма степен върху бихейвиоризма и структурализма, доминиращи в Съединените Американски Щати през 1940-те и 1950-те години. Контрастивният анализ се основава на предположението, че основните трудности при изучаването на един нов език са причинени от отрицателен езиков трансфер (негативна интерференция) от родния език. Тези трудности могат да се прогнозират чрез контрастивен анализ, и учебните материали могат да се възползват от него за да намалят ефектите на интерференцията. Според силната

(предиктивна) версия е възможно да съпоставим системата (граматиката, фонологията и лексиката) на един език с друг, за да предскажем трудностите, които носител на единия език ще има, когато учи другия език. Слабата (диагностична) версия твърди, че контрастивният анализ може само да обяснява конкретните грешки.

Както при много други теоретични разработки, така и при контрастивния анализ се срещат такива проблеми, за които не може да се предложи решение. Например, изучаващите правят такива грешки, които не могат да бъдат обяснени с отрицателен трансфер и контрастивният анализ не може да ги прогнозира (напр. грешна аналогия). Много от грешките, допускани от учащите, се дължат на индивидуални вариации, често свързани и с психологията или педагогиката (метода на ученето). В по-ранни години, преди възхода на психолингвистиката, критиката срещу контрастивния анализ също включва и аспекта, че последователите му са направили заключенията си относно трудностите при изучаването на чужди езици въз основа на лингвистични факти, без помощта на психологията. Различието е лингвистичен въпрос, но това не е равно на трудност, която е по-скоро психолингвистичен въпрос. Има различни степени на трудност при разликите в системите на двата езика, най-известната категоризация е от Стокуел *et al.*

Концепцията за ролята на родния език при изучаването на чужди езици се е променяла през историята на чуждоезиковото обучение. Той също има различни роли при изучаването на различни сфери на езика – при произношението, при лексиката, при граматиката, при изучаването на езикови функции, при развитието на рецептивни и продуктивни, на устни и писмени форми на дейности. Едно е сигурно: родният език винаги има влияние върху чуждия език, понякога отрицателно, но също така има и (дори повече) положителни ефекти, и си заслужава да надграждаме на вече придобитите знания и умения.

Представят се теориите за причините и типологиите на грешките и методът на анализа на грешки. Разглеждат се областите, където контрастивният анализ и анализът на грешки могат да се свързват за да служат целите на чуждоезиковото обучение.

През 1970-те години контрастивният анализ е изместен от анализа на грешки, като решаваща роля за промяната имат Чомски и генеративно-трансформационната граматика. Анализът на грешки, като приложен теоретичен модел, представлява проучване и анализ на грешките (*error*), направени от учащите чужд език. Преди появата на *анализа на грешки* грешките, освен че са нежелани за процеса на усвояване на чуждия език, са приемани като

изцяло негативен и безполезен „страничен ефект“. Контрастивният анализ особено ги счита за неуспех и знак за неадекватност на методиката на преподаване, и прави всичко възможно за да ги елиминира. След основополагащата за анализа на грешки публикация на Кордър – *The Significance of Learners' Errors* („Значимостта на грешките на обучаемите“) обаче те са добре дошли в чуждоезиковото обучение. Изследователите на това направление вярват, че тъй като светът е несъвършен, винаги ще има грешки, и трябва да се концентрираме върху справянето с тях, след като те са възникнали. Те не са считани само за положителни, а за неизбежни черти, които предоставят много съществена информация за трудностите пред изучаващите, и за стратегиите, които те прилагат в процеса на учене.

Грешките могат да се категоризират по различни начини. Категоризацията на Кордър, която е от значение за анализа в изследването, е както следва:

1. *Изпускане (Omission)*: Конструкцията *тази къща* съдържа един допълнителен елемент на унгарски (определителен член): *ez a ház*. Заради влиянието на родния език, българите често изпускат определителния член и казват **ez ház*.

2. *Добавяне (Addition)*: На унгарски съществува номинативно изречение. Когато казуемото идентифицира или характеризира някого или нещо (определя името, професията, националността, възрастта или други характеристики), тоест когато се ползва глагол копула – глаголът *съм* се изпуска в сегашно време, изявително наклонение, в трето лице (ед. или мн. ч.). Например еквивалентът на изречението *Баща ми е лекар* е *Az apám orvos*. (буквално „баща ми лекар“). Заради интерференцията от родния език има тенденция българите да ползват формата за трето лице ед./мн.ч. на глагола *van/vannak* ‘е/са’ в такъв тип изречение: **Az apám orvos van*.

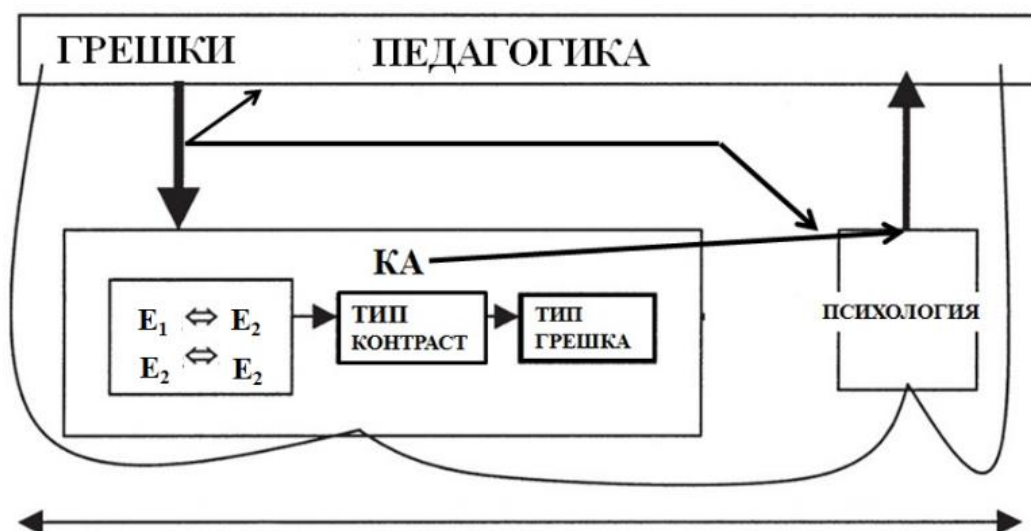
3. *Неправилен избор/заместване (Wrong selection/substitution)*: Този тип грешка е най-типичен при лексикалните грешки, но също може да се избират неправилни граматични форми. Унгарските суфикси *-ból*, *-ról* и *-tól* означават ‘от’ на български, но се ползват в различни ситуации (‘от вътре на нещо’, ‘от повърхността на нещо’ или ‘от близо до нещо’). Тъй като на български няма такава разлика, студентите често ги объркват, и вместо *Plovdivból jövök*. ‘Идвам от Пловдив.’ казват **Plovdivról/Plovdivtól jövök*.

4. *Неправилен словоред/разместване (Misordering)*: Унгарският език не ползва предлози, а суфикси и следлози. Те имат сходна функция, но словоредът им е различен. Заради това вместо *a ház előtt* ‘пред къщата’ често се среща формата **előtt a ház*.

Първа глава завършва с представянето на теорията на *контрастивния анализ на грешки*, която е основен лингвистичен подход на изследването и се прилага при анализа на данните. Според подхода на Ласло Будаи, контрастивният анализ на грешки (КАГ) е един специфичен вид анализ на грешки, който започва с разпознаването на грешката, допусната от изучаващите, и завършва с предложение за нейната корекция. КАГ не проверява възможностите за грешки, предсказани от контрастивния анализ, а анализира актуалните грешки, спонтанно направени от изучаващите чужд език или предизвикани в тестови/изпитен формат, в междинния език, и „рециклира“ резултатите в процеса на обучението по чужди езици. Предположението на автора е, че голямата част от грешките могат да се обяснят с контрастите между правилата в родния и чуждия език, или правилата в рамките на езика цел. Въз основа на това КАГ използва контрастивния анализ за търсенето на причините и така сред най-важните цели на КАГ е подпомагането на обучението по чужди езици, обединявайки теорията и практиката. При КАГ не може да се говори за отделен теоретичен или приложен вариант, а цялостният подход има теоретично-приложен характер.

Фигура 1 демонстрира компонентите на КАГ според Будаи.

Фигура 1: Компоненти на контрастивния анализ на грешки

Тъй като според КАГ голямата част от грешките в преподавателския процес (ПЕДАГОГИКА) са предизвикани от интерференцията на родния език и/или на езика цел, следователно изследването на причината или причините за грешката води към контрастивния анализ (КА). Първата задача на КА е описанието и сравнението на явленията в родния език и в езика цел. Ако има контраст, трябва да се посочи вида на контраста (ТИП КОНТРАСТ), а въз основа на това вида на грешката (ТИП ГРЕШКА). След това може да се определи ефекта на интерференцията на родния език. Ако няма интерлингвистичен контраст, трябва да се изследва възможността на интерференцията вътре в езика цел, и да се посочи причината и вида на интралингвистичната грешка. Когато разкриването на причината на грешката е неуспешно в рамките на КА, ПСИХОЛОГИЯТА може да даде обяснение (като във всички случаи може да се обърнем към психологията за повече обяснение). КАГ отбелязва, че грешките могат да имат други причини освен интерференцията, но рядко ги разглежда от психологична гледна точка. Обясненията за грешките могат да се търсят и в методиката на преподаването. КАГ се занимава и с причините за такива грешки. Ефектите са двупосочни: резултатите на КА засягат педагогиката и обратно.

Обяснението за грешките или предположението, че причината може да се търси в методиката на преподаването, трябва да влиза в педагогиката (в процесите на

чуждоезиковото обучение и/или учебните материали), но за съжаление не винаги може да се включи в учебниците по чужди езици, защото те в повечето случаи не се издават в същата страна, където са ползвани. КАГ влиза директно (имплицитно) в процеса на чуждоезиковото обучение чрез преподавателя по чужд език, който е инициатор и водач на работата на КАГ. Той постепенно включва студентите си в работата на КАГ, като им се осигурява все по-голяма самостоятелност както в учебните часове, така и при самостоятелната им работа. Прилагането на КАГ е експлицитно, едва тогава, когато става ясно и за обучаемите, че грешките произхождат от разликите на родния език с езика цел. Езиковите особености могат да бъдат осъзнати без метаезик (напр. сегментирането и сравнението на единици с подобни значения, и идентифицирането на количествените и качествените съответствия и разлики). Критерий (предпоставка) за експлицитен КАГ, опирайки се на метаезик, е познаването на лингвистичната терминология на родния език.

Обичайните стъпки на КАГ са (1) разпознаването на грешката, (2) маркирането или поправянето на грешката, (3) локализирането на грешката в езиковата система, (4) назоваването на вида на контраста и на грешката, (5) назоваването на причината или причините за грешката, (6) хипотезиране на крайната причина или крайните причини за грешката и (7) предложение за корекция.

Таблица 1 показва типа контрасти и съответните грешки, с които работи КАГ. Граматичните грешки могат да принадлежат към всички категории, но лексикалните грешки единствено към неправилен избор.

Таблица 1: Типове контрасти и грешки

Тип контраст	Тип грешка
Количествени грешки	
E1 > E2	Добавяне
E1 < E2	Изпускане
Качествени грешки	
Различно подреждане	Неправилен словоред/разместване
Различни категории	Неправилен избор/заместване

В четвъртата част се разглеждат българо-унгарските съпоставителни разработки.

ВТОРА ГЛАВА: ОСОБЕНОСТИ НА УНГАРСКИЯ ЕЗИК (С ОГЛЕД НА ПРЕПОДАВАНЕТО МУ НА БЪЛГАРОЕЗИЧНИ) И ТИПОЛОГИЧНИ КОНТРАСТИ С БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Във втора глава се очертават някои характеристики на унгарския език с контрастивен фокус при българоезична среда, които са от значение за последващия анализ. Разглеждат се типологични характеристики на унгарския и българския език и явления на фонетично и морфосинтактично равнище.

В първата част се споменават някои ортографични аспекти и различни фонологични явления. Особеностите на унгарската азбука имат потенциала да предпоставят определен тип грешки в писмения междинен унгарски език. Унгарската азбука съдържа 44 букви, и фонемите на езика са само малко по-малко (39). От гледна точка на изучаващите трябва да разделим проблематичните звукове на три различни групи. В първата група са звуковете, които съществуват в българския език, но са написани по „необикновен“ начин. Тука само трябва да се изясни еквивалентността. Във втората група са звуковете, които съществуват в българския език, но не са отделни фонемии. В третата група са звуковете, които не съществуват в българския език. Те са предимно гласни звукове. Това е разбираемо, като се вземе предвид, че срещу 6 български гласни има 14 унгарски.

Важно е да се уточни, че не само гласните, но и съгласните могат да бъдат „удължени“, защото в унгарския език „дългите“ (удвоени) съгласни имат смислоразличителна роля. Правописно дългите съгласни се изписват двойно, а устно имат удължено произнасяне.

Други фонологични явления, които могат да се представляват трудности пред изучаващите унгарски език българи, са вокалната хармония, ясното изговаряне на звуковете във всякакви фонетични позиции, фиксираното ударение на първата сричка на думите, възходящо-низходящата интонация на въпросите без въпросителна дума и т.н.

Във втората част се разглеждат морфосинтактични явления, включващи афиксация (с поглед към падежите и адвербиални форми); тройната пространствена система и някои особености на глаголната система, както и особеностите на притежателната конструкция.

Унгарският език е аглутинативен и синтетичен тип език. Това означава, че граматическите отношения са изразени предимно с помощта на афикси (например суфикси и префикси), а не със служебни думи (напр. предлози). Има три вида суфикси в унгарския

език. Деривационните морфемии (*képző*) имат функция при словообразуването, а флективните морфемии (*jel* и *rag*) са средства за изразяване на граматически отношения. Падежните отношения (*esetviszony*) при имената са изразени с флективни суфикси тип *rag* (падежни/“падежоподобни“ окончания – *esetrag*), които са функционални еквиваленти на предлозите в българския език, но между падежните окончания и предлозите няма точно съответствие. И двете явления са полисемантични и полифункционални, и едната система не може да бъде описана точно с другата. Освен това, някои функции на предлозите не могат да се изразяват с падежни окончания, а само с помощта с други средства, например следлози (*névutó*). Следлозите формално са по-подобни на предлозите, като двете се различават в словореда.

Има голям брой падежи в унгарския език и почти всички са изразени с различни средства. Това води до голям брой окончания, което в началото е източник на притеснение за изучаващите унгарски език българи, които нямат „езиково съзнание за падежни отношения“. Но механизмът на изразяването на падежите в унгарския (и като цяло в аглутинативните езици) е различен от индоевропейските (флективните) езици. В унгарските словоформи основата на думите (имената) и суфиксите могат ясно да се разграничават и анализират. Учащите не трябва да научат многобройни падежни флексии, а само значенията и функциите на падежните окончания и следлозите, които (освен винителен падеж) имат еквиваленти при предлозите.

Таблица 2. Унгарските флективни суфикси тип *rag* при имената, формиращи обстоятелствени пояснения (*határozóragok*)

Окончание	Името на падежа или на формата	Типични съответни предлози	Пример
След съществителни имена			
1. -	nominativus номинатив	-	<i>Az autó megy.</i> Колата върви.
2. -t/-ot/-at/-et/-öt -(V)t	accusativus акузатив	-	<i>Látok egy autót.</i> Виждам една кола.

3. - <i>nak/-nek</i> -nAk	dativus датив	на	<i>Ad egy könyvet Annának.</i> Дава една книга на Ана.
4. - или - <i>nak/-nek</i> -nAk	genitivus генитив	на	<i>Az autó(nak az) ajtaja nyitva van.</i> Вратата на колата е отворена.
5. - <i>ban/-ben</i> -bAn	inessivus инесив	в	<i>Az autóban ülök.</i> Сядам в колата.
6. - <i>ba/-be</i> -bA	illativus илатив	в	<i>Beszállok az autóba.</i> Влизам в колата.
7. - <i>ból/-ből</i> -bÓl	elativus елатив	от(вътре)	<i>Kiszállok az autóból.</i> Излизам от колата.
8. - <i>n/-on/-en/-ön</i> -(O)n	superessivus супересив	на, върху	<i>A macska az autón ül.</i> Котката седи на колата.
9. - <i>ról/-ről</i> -rÓl	delativus делатив	от	<i>A macska lemászik az autóról.</i> Котката слиза от колата.
10. - <i>ra/-re</i> -rA	sublativus сублатив	на	<i>A macska felmászik az autóra.</i> Котката се качва на колата.
11. - <i>nál/-nél</i> -nÁl	adessivus адесив	до, при	<i>Az autónál állok.</i> Стоя до колата.
12. - <i>tól/-től</i> -tÓl	ablativus аблатив	от	<i>Elmegyek az autótól.</i> Отдалечавам се от колата.
13. - <i>hoz/-hez/-höz</i> -hOz	allativus алатив	към, до	<i>Közeledem az autóhoz.</i> Приближавам се до колата.
14. - <i>ig</i>	terminativus терминатив	до	<i>Hajnalig dolgoztam.</i> Работих до зора.
15. - <i>ért</i>	causalis-finalis каузалис	за	<i>Elmegyek a garázsba az autóért.</i> Отивам в гаража за колата.
16. - <i>vá/-vé</i> -vÁ	translativus-factivus транслатив	в	<i>A rúd kiskacsa hattyúvá változott.</i>

			Грозното патенце превърне в лебед.
17. -val/-vel -vAl	instrumentalis- comitativus инструменталис	с	<i>Találkoztam Annával.</i> Срещнах се с Ана.
18. -ként/-képp(en)	essivus-formalis есив	като	<i>Tanárként dolgozom.</i> Работя като учител.
19. -ul/-ül -Ul	essivus-modalis есив	за, като	<i>Fiául fogadta Pétert.</i> Взе Петър за свой син.
20. -stul/-stül -(V)stUl	обстоятелствени пояснения за съвместност или за състояние	с	<i>Ruhástul ugrott a medencébe.</i> Скочи в басейна облечен („заедно с дрехите си“).
21. -kor	temporalis темпоралис	в	<i>Két órakor találkozunk.</i> Ще се видим в 2 часа.
22. -nként -(V)nként	обстоятелствени пояснения за разпределение	по	<i>Lépésenként haladunk.</i> Вървим стъпка по стъпка.
23. -anta/-ente -AntA	повтаряща се форма на обстоятелствени пояснения за време	всеки	<i>Hetente találkozom a barátaimmal.</i> Виждам се с приятелите ми всяка седмица.
След прилагателни или числителни имена			
24. -n/-an/-en -(A)n	modalis модалис		<i>A nyúl gyorsan fut.</i> Заекът бяга бързо.
25. -ul/-ül -Ul	форма на обстоятелствени пояснения за начин		<i>Türelmetlenül válaszolt.</i> Отговори нетърпеливо.
26. -lag/-leg -lAg	форма на обстоятелствени		<i>Mindent megtettünk, ami emberileg lehetséges.</i>

	пояснения за начин и състояние		Направили сме всичко възможно (всичко, което беше възможно за един човек).
27. -szor/-szer/-ször -szOr	форма на обстоятелствени пояснения за число	път	<i>Kétszer voltam angolórán.</i> Два пъти ходих на час по английски.

Една причина за това голямо разнообразие на окончания е явлението, наричано тройната пространствена система (вж. 5–13-ия ред на таблицата). Появяването на тройната пространствена система е свързано с обстоятелствените пояснения за място, но те съществуват и при времевите изрази.

Тройната система има два аспекта. Първо, от гледна точка на посоката (път – *ösvény*), явлението означава, че пространствените (или времевите) описания формално се различават в зависимост от това на кой въпрос отговарят: *накъде?/докога?*, *къде?/кога?* или *откъде?/откога?*, т.е. дали има движение към или от дадена фиксирана точка или няма. Според това действието може да бъде в *статично положение*, може да приближава до съответното място (*цел*) или да отдалечава от него (*извор*). Това съществува при падежните окончания и следлозите, при имената към които са добавени тези морфемни, и при други средства, които могат да изпълняват ролята на обстоятелствени пояснения за място или (по-рядко) за време (местоимения, наречия или глаголни префикси).

Второ, тройната система съществува и според пространствени отношения (*helyviszony*). Това означава, че действието може да бъде вътре нещо (*контейнер*), на повърхността на нещо (*повърхност*) или близо до нещо (*съседство*). Тази пълна система съществува само при падежните окончания, и при средствата, които могат да се свързват с тях (имената, личните и показателните местоимения). Тези отношения са обобщени в *Таблица 3*.

Таблица 3: Обобщение на тройната пространствена система при суфиксацията

път (<i>ösvény</i>) отношение (<i>helyviszony</i>)	Откъде?		Къде?		(На)къде?	
	<i>(динамично)</i> <i>извор</i>		<i>(статично)</i> <i>положение</i>		<i>(динамично)</i> <i>цел</i>	
вътрешно <i>(контейнер)</i>	<i>-bÓl</i>	<i>от</i>	<i>-bAn</i>	<i>в</i>	<i>-bA</i>	<i>в</i>
	(елатив)		(инесив)		(илатив)	
повърхнинно <i>(повърхност)</i>	<i>-rÓl</i>	<i>от</i>	<i>-(O)n</i>	<i>на</i>	<i>-rA</i>	<i>на</i>
	(делатив)		(супересив)		(сублатив)	
външно <i>(съседство)</i>	<i>-tÓl</i>	<i>от</i>	<i>-nÁl</i>	<i>до</i>	<i>-hOz</i>	<i>до</i>
	(аблатив)		(адесив)		(алатив)	

В таблицата са посочени и имената на съответните падежи. Еквивалентите за унгарските средства за изразяване на тройната пространствена система на български са предложни конструкции (имена или местоимения) или наречия. Разбира се, функционално има възможност да изразим всички тези отношения и на български, но българските предлози формално не представляват такава последователна (систематична) система. Първо, обикновено няма формална разлика между *статичното положение* и приближаващата посока (*цел*), а второ, при отдалечаващата посока (*извор*) няма формална разлика между трите пространствени отношения (*вътрешно*, *повърхнинно* и *външно/съседно*). От друга страна, в българската система на предлози, еквивалентни с унгарските окончания за изразяване на тройната пространствена система, появяват някои елементи, чиито значение не може да се изразява точно с помощта на окончания. Така че българската система едновременно съдържа по-малък брой елементи в някои отношения и повече в други. Двете системи не могат да бъдат идентично представени в паралел.

Съществуват и някои явления, които не се вписват в тройната пространствена система. Първо, при статичното положение има и четвърти падеж, локатив (*-((V)t)t*), който е алтернативен вариант на инесив или супересив при някои географски названия (унгарски

градове). При обстоятелствените пояснения за време също има повече варианти в статичното положение, отговарящи на въпрос *кога?* Второ, при вътрешното пространствено отношение има тенденция разликата между *статичното положение* и *целта* да изчезва. Явлението е много разпространено в диалектите и в разговорния език, но до момента не е приемливо в книжовния език. Ако тази промяна стане факт, унгарската система ще бъде подобна на българската в тази точка.

Унгарската глаголна система е „по-лесна“ в някои отношения – например има само три глаголни времена и броят на неправилните глаголи е малък, но същевременно има и по-сложни явления, като например образуването на инфинитива, учтивните и синтетичните глаголни форми (потенциални и каузативно-фактивни глаголи). Най-голямото предизвикателство при глаголите е безспорно двата вида (определено/обектно и неопределено(общо)/необектно(субектно) спрежение при преходните глаголи. За разлика от разпределението на глаголите в три спрежения в българския език (където всички глаголи принадлежат към една от трите групи, и могат да се спрягат само по един начин), в унгарския език всички преходни глаголи могат да се спрягат по два начина (както в обектно, така и в необектно спрежение), в зависимост от детерминацията на прякото допълнение. Ако в изречението няма пряко допълнение или прякото допълнение е неопределено, ползваме неопределено спрежение, а когато прякото допълнение е определено, ползваме определено спрежение. Положението се усложнява от факта, че категориите на определеното и неопределеното пряко допълнение не са винаги логични за обучаемите.

Глаголните рекции са изразени със същите средства, като обстоятелствените пояснения: съществителни имена или местоимения с флективни (падежни) суфикси. Но докато обстоятелствените пояснения сами по себе си имат конкретно пространствено или друго значение, рекциите получават своите значения и функции единствено явявайки се край съответните глаголи, които управляват възможностите за свързване. За разлика от свободните обстоятелствени пояснения, рекциите са задължителни елементи на глаголите в изречението. Те също са наричани „постоянни“ обстоятелствени пояснения (*állandó határozó*) или „обстоятелствени пояснения в метафоричен смисъл“ (*képes határozó*). Докато в ролята на свободни обстоятелствени пояснения за място някои форми са неправилни с дадените окончания (напр. *Szeged* с окончанието на вътрешното пространствено отношение:

*Szegedben ‘в Сегед.’), като рекции в глаголни конструкции могат да се ползват (вж. *Mit szeretsz Szegedben?* ‘Какво ти харесва в Сегед?/Защо ти харесва Сегед?’).

Освен предлозите, които са еквиваленти на падежните окончания, изразяващи тройната пространствена система, в ролята на рекция често се появява и предлогът *za* като еквивалент за същите окончания. Оказва се, че в българския език много повече се ползва предлога *za* като рекция на глаголи от неговия унгарски еквивалент суфикс *-ért*. Това означава, че много пъти, когато на български има *za* като глаголна рекция, на унгарски има нещо друго (най-често *-ról* или *-ra*).

Една основна рекция на глаголите е прякото допълнение. Следователно, суфиксът за винителния падеж е „най-важният“ и най-често срещаният суфикс, но в същото време той е единственият, който няма съответен предлог в българския език (нито паралелна граматическа категория) и заради това представлява голямо предизвикателство за носителите на български език. Докато в унгарския език прякото допълнение задължително има суфикс *-(V)t¹*, то на български обикновено се изразява с помощта на словореда. Възможността за присъствие на прякото допълнение определя дали глаголет е преходен (транзитивен = *transzítív/tárgyas*) или непреходен (интранзитивен = *intranszítív/tárgyatlan*). Глаголи, които не могат да имат пряко допълнение, но могат да вземат друга рекция, не са наричани преходни глаголи в унгарския, а са част от по-голямата категория „глаголи с рекции“ (*vonzatos ige*). Понякога един глагол привлича пряко допълнение в един език, а друга рекция в друг.

Има случаи, когато подлогът на конструкцията (номинативната форма) не съвпада с деятел-актанта (агента). Тогава подлогът на българската структура се отразява с друга част на изречението (прякото допълнение или обстоятелствено пояснение) на унгарски, докато прякото допълнение на българската структура е подлогът на унгарската. Следващите примери са типични и представляват голяма трудност за изучаващите:

(1) *-nAk tetszik valami/valaki* (някой) харесва нещо/някого

Tetszik (nekem) ez a lány. Харесвам това момиче.

---

¹ Има няколко случая, когато използването на акузатива е факултативно. Такива са притежателните форми на съществителни имена и възвратните местоимения в 1 и 2 лице ед. ч. Напр. *Szeretem a feleségem(et)*. ‘Обичам съпругата си.’ *Kölcsönadod a tollad(at)?* ‘Можеш ли да ми заемеш химикалката си?’ *Nézem magam(at) a tükörben*. ‘Гледам себе си в огледалото.’ *Látod magad(at)?* ‘Виждаш ли себе си?’

Буквално: *Това момиче ми харесва.*

- (2) *-(V)t érdekel valami* (някой) се интересува от нещо
(*Engem*) *érdekel a történelem.* Интересувам се от историята.

Буквално: *Историята ме интересува.*

- (3) *-nAk van/nincs valami* (някой) има/няма нещо
Péternek van autója. Петър има кола.

Буквално: **На Петър има кола му.*

Другата проблематична точка на преходността е въпросът за възвратните глаголи (*visszaható igék*), когато те са в опозиция с преходни глаголи с подобни значения (например *befejez -(V)t* ‘свършвам (нещо)’ и *befejeződik* ‘(нещо) се свършва’). На български словоредът и частицата *se* показват разликата между преходните и възвратните глаголи в тези случаи. На унгарски глаголите от втория вид се образуват с помощта на суфикси, съдържащи *-ik* (*-ódik*, *-ódik* и т.н.). Първият глагол от двойката винаги изисква акузативен падеж, а вторият е непреходен глагол.

Конструкцията за изразяване на притежанието е специфична. Първо, словоредът на притежателя и притежаемото е обратен: притежателят винаги предхожда притежаемото.

Péter(nek az) autója
↙ ↘
колата на Петър

Подобен словоред съществува и на български, напр. *на баба момчето*.

Второ, не притежателят, а притежаемото е маркирано със суфикс. Конструкцията *Péter autója* буквално означава „Петър кола му”.

И трето, но най-характерно, няма отделен глагол, който означава ‘имам, притежавам’ (*habeo*). В унгарския език притежанието се изразява със спомагателния глагол *van*, което е всъщност 3 лице единствено число на глагола *съм*, и притежателни суфикси, например *van autóm* ‘имам кола’. В пример (3) по-горе *Péter* е притежателят, който е изразен със съществително с падежно окончание *-nek* (дативен падеж), *van* е спомагателен глагол, означавщ ‘има’, а *autója* е притежаемото, изразено със съществително с притежателен суфикс (*birtokos személyjel*), което е подлогът на изречението.

ТРЕТА ГЛАВА: ОСОБЕНОСТИ НА УНГАРСКИЯ МЕЖДИНЕН ЕЗИК: КОНТРАСТИВЕН АНАЛИЗ НА ГРЕШКИ

В третата глава се представят езиковите данни и се разгръщат резултатите от контрастивния анализ на грешки, като се категоризират типове грешки на различни езикови нива в унгарския междинен език. В първата част се представя изследвания материал и обработването на данните.

Езиковият корпус (представен в приложението към дисертацията), върху който се извършва контрастивен анализ на грешки, е събиран през периода 2017-2020 г. (предходните три учебни години) от писмени работи на изучаващи унгарски език българи. Данните бяха получени чрез продуктивни чуждоезикови дейности (създаване на текст по дадена тематика). За пълнота също са анализирани и някои примери, ексцерпирани от разговори с изучаващи унгарски език българи по време на часовете или извън часовете по унгарски.

Езиковият корпус съдържа 102 свободни съчинения по най-различни теми, в които са идентифицирани общо 22601 броя словоформи. Дължината на текстовете варира от няколко реда до повече от една страница. 79 есета, съдържащи 11460 думи, представляват писмени задачи, реализирани по време на изпит или самостоятелно, от студенти от специалност *Унгарска филология* на СУ „Св. Климент Охридски“ и от обучаеми в курс по унгарски, организиран от Унгарския културен институт в София. Учащите са на най-различни нива на владееене на унгарски език от ниво А1 до С2. Има и по-малък брой текстове (1178 думи) от езикови изпити по унгарски на носители на български език, осигурен от *Центъра за езиков изпит ECL* в град Печ, Унгария. Те са всички на ниво С1. И най-накрая, има 19 есета (9963 думи), които студентите от четвърти курс приготвят като курсови работи по литература. Те имат по-специфични теми (анализ на литературни творби или филми) и нивото на владееене на език в тях като цяло е по-високо и по-балансирано. Има вероятност текстовете от последния тип да не са напълно самостоятелни работи, и студентите може да са използвали помощ (дори цели изречения или части от текста) от учебници или други източници, но тъй като целта на анализа е да се изследват грешките, а не нивото и стила на езиковата продукция на изучаващите, това не представлява проблем.

Текстовете са подредени според споменатите по-горе три категории. В първата категория са според нивата, които са определени спрямо учебния материал, т.е. езиковото

ниво, което е покрито преди създаването на текстовете/задачите, като се отчита, че понякога, например при изпитните работите на студенти от един и същ курс, могат да бъдат на различни нива на овладяване на входните данни.

За целта на анализа, освен текстовете, беше използван и тест (наличен в приложението). Той се състои от превод на изречения от български и унгарски, които съдържат пространствени отношения и една задача за заместване на падежни окончания. Грешките са по-концентрирани в него, но е изпълнен само от малък брой обучаеми: студенти първи и втори курс *Унгарска филология* и курсисти в Унгарския културен институт.

При обработването на данните е приложен анализ, който следва предимно метода на контрастивния анализ на грешки. Основно се обръща внимание на граматическите грешки, като първоначално са обобщени най-типичните фонетико-фонологични грешки, а в края се обсъждат няколко въпроса по отношение на лексикалните грешки. Поради спецификата на езиковия корпус, грешки на ниво прагматиката и лингвокултурно взаимовлияние не се разглеждат.

Стъпките в анализа са приложени в същата последователност, както са описани в КАГ. Причините за грешките са търсени на първо място в различията между двата езика, като паралелно се вземат под внимание и други възможни причини.

Грешките са идентифицирани в анализирания текстове и са фиширани мануално. Всички отклонения от нормата на езика цел се считат за грешки, и се събират и категоризират, като не всички примери и типове грешки са използвани при цялостното представяне на резултатите по разбираеми причини. При обработката на резултатите от теста е направен и статистически анализ. Всички грешки се отчитат като такива (т.е. значими за анализа), независимо от това, каква е тяхната честостност.

При представянето на резултатите след грешните примери следват поправените унгарски форми или конструкции в скоби, а след това български превод на примерите. Анализиранияте граматически грешки най-често са морфосинтактични, и се намират на ниво синтагма, но понякога са посочени целите изречения, за да може ясно да се разбере естеството на грешките. Унгарските словоформи, които съдържат съществителни имена със суфикси, се считат за конструкции (синтагми), като еквивалентите им на български са конструкции на (съществителни) имена и предлози. Фокусът на анализиранията на

граматическите грешки е при употребата на локативните окончания на свободни обстоятелствени разширения (*szabad határozói bővítmények*), свързани с тройната пространствена система. Същевременно се разглеждат и други явления, свързани с темата, като например глаголните рекции, винителният падеж, двата вида спрежение на глаголите и др.

Грешките са систематизирани според категоризацията, представена в *таблица 1*. Има съответствие между типове грешки и контрасти, заради това само грешките са назовани. Лексикалните и фонетичните (включ. и ортографичните) грешки принадлежат основно към категория *заместване* (неправилен избор на думи или фонемии/букви), а граматическите грешки типично са от категориите *добавяне*, *изпускане* или *заместване*. В примерите, разгледани в анализа, неправилният словоред (*разместване*) не е характерен тип грешка.

След примерите, категоризирани според типове грешки, следва обяснението за причините и допълнителен анализ, ако езиковите данни предпоставят това. Петата и шестата стъпка (причината/причините за грешката и хипотезирането на крайната причина на грешката) обикновено не се различават, а последната стъпка (корекцията на грешката) не може да се реализира чисто приложно в рамките на тази работа, защото това трябва да стане в процеса на преподаването/ученето, по време на часовете. Но от теоретико-приложна гледна точка настоящата работа прави опит за предложения при метода на преподаването на някои явления, като опит за избягване на грешките.

В третата (най-обемната) част се разглеждат и анализират граматически грешки. В центъра на вниманието са грешките при именните суфикси, изразяващи тройната пространствена система и глаголните рекции. Във връзка с тази тематика се представят резултатите на анализ, базиран на данни от литературни текстове и техните преводи. Освен това се анализират и грешките в употребата на други суфикси, на първо място суфикса за изразяване на акузативен падеж и свързани с него проблеми, като употребата на двата вида спрежение. В края на тази част се разглеждат грешките при притежателната конструкция и някои други типични морфосинтактични грешки.

При пространствените изрази наблюдават се три основни типа грешки: *заместване* на окончанията за посоки (особено статичното положение и приближаващата посока), *сбъркване* на пространствените отношения (особено вътрешните и повърхнинните отношения) и *изпускане* на суфикси. Освен свободните текстове, и един малък тест беше

използван за употребата на пространствените окончания, който потвърди с данните си резултатите от изследването.

Допълнително бяха анализирани данни от преводи на унгарски литературни творби като проверка за това кои от предлозите могат да станат еквиваленти на окончанията, изразяващи тройната пространствена система. Резултатите са обобщени в *таблица 4*.

Таблица 4: Преводни еквиваленти на окончанията, изразяващи тройната пространствена система

	<i>извор</i>	<i>(статично) положение</i>	<i>цел</i>
<i>контейнер</i>	<i>от</i> _(към)	<i>В, по, на, у, до</i>	
		<i>през, из</i>	<i>към</i>
<i>повърхност</i>		<i>На, в, над, върху</i>	
		<i>по, през, от, из</i>	
<i>съседство</i>		<i>до, при, у</i>	
			<i>към, на</i>

Вижда, че българските предлози не създават такава ясна система за изразяване на тройната пространствена система, както унгарските локативни окончания (вж. *Таблица 3*). От друга страна, не можем да кажем, че българската система е по-малко сложна или по-малко разнообразна. Едно окончание може да има повече преводни еквиваленти сред предлозите и обратно, един предлог може да съответства с различни окончания в даден случай. И окончанията, и предлозите могат да имат такива нюанси в значението, които не могат да се изразяват само с едно средство на другия език.

В *Таблица 5* по-долу е представена една система, отново тройна, която се отнася и за място и за време. Средствата в статичното положение (отговарящи на въпрос *кога?*) са много разнообразни:

Таблица 5: Суфигси за изразяване на тройната система при обстоятелствени пояснения за време

извор <i>Откога?</i> (Mióta/Mikortól?)		положение <i>Кога?</i> (Mikor?)		цел <i>Докога?</i> (Meddig?)	
<i>-tÓl</i>	от	<i>-kor</i> <i>-bAn, -(O)n, -vAl</i> <i>-nÁl, -AntA, -</i> <i>(V)nként</i>	в, през, на по време	<i>-ig</i>	до
аблатив		темпоралис		терминатив	

От другите окончания най-проблематичното е суфиксът на акузативния падеж (прякото допълнение). Най-типичната грешка при него е *изпускане*, но понякога се наблюдава и *добавяне*. Въпросът за детерминацията на прякото допълнение е пряко свързан с употребата на два вида спрежение. Типичната грешка относно темата е *заместването* на глаголни окончания, което е свързано с различни други проблеми, като например употребата на прякото допълнение при инфинитива.

Грешките, свързани с глаголните рекции, типично принадлежат към категория *заместване/ неправилен избор*. В това отношение и прякото допълнение може да се замества с други рекции, а глаголните рекции могат да бъдат изпуснати или добавени излишно. Не само глаголите, а и прилагателните имена могат да имат рекции. Проблемите, свързани с тях са същите като при глаголите. Специален случай на тази тематика е притежателната конструкция.

ИЗВОДИ

Грешките в езиковия материал на изучаващите унгарски език българи отразяват различията в системите на двата езика. Приложеният контрастивен анализ на грешки позволява да се направят някои основни изводи, базиращи се на конкретния езиков корпус.

По отношение на морфосинтактичната картина се разкриват най-богати данни. *Изпускането* на суфигси в именната фраза (флективни суфигси тип *rag* – падежни

окончания на обстоятелствените пояснения) се наблюдава най-често при акузативната конструкция (т.е. окончанието за винителен падеж), която в българския език (освен при личните местоимения) няма формален маркер. По-рядко се наблюдава *изпускане* или *добавяне* при другите падежни суфикси. *Изпускането* е разбираемо, тъй като студентите се срещат с непозната за тях граматическа категория.

Добавянето е много по-рядко от изпускането, но има едно интересно явление, когато студентите добавят още едно допълнително окончание след вече поставеното. Вероятна причина е, че интерпретират първия суфикс като част от корена (речниковата форма) на думата.

Най-типичната грешка при флективните суфикси (и в ролята им на свободни обстоятелствени пояснения, и като рекции) е *неправилен избор (заместване)*. По отношение на грешка тип *заместване*, често се заместват окончанията за *статично положение* и *цел*, както и при пространствените (вътрешно, повърхнинно или външно) отношения.

При пространствените отношения най-чести грешки има при употребата на вътрешното отношение вместо повърхнинното, както беше очаквано. Макар да изглежда, че тройната система на посоките (*извор*, *цел* и *статично положение*) е по-логична и следователно се очаква, че е по-лесно усвояема, грешките са повече при посоките, отколкото при пространствените отношения. При по-високо ниво на владеене на езика, с течение на времето правилната употреба на окончанията, изразяващи статично или динамично отношение, става все по-стабилна.

Същевременно с това, данните показват, че пространствените отношения тип *вътрешност*, *повърхност* и *външност/съседство* причиняват почти същата трудност и в по-късен етап от процеса на обучението. Това е напълно разбираемо, ако се вземе предвид, че въпреки факта, че тройната система на посоките е нова категория за носителите на български що се отнася до унгарския език, то системата е логична и усвояема. При пространствените отношения тип *вътрешност*, *повърхност* и *съседство* обаче има нелогични елементи от гледна точка на българския език, както показва и класификацията на типовете грешки, затова и родноезиковият пренос функционира по-силно.

Този извод насочва към поставянето на още по-голям акцент върху вътрешните, повърхнинните и външните/съседните пространствени отношения и средствата за изразяването им².

При глаголните рекции отношенията между окончанията и предлозите са по-сложни от обстоятелствените пояснения, защото окончанията нямат същите конкретни значения, както в пространствените изрази, и така обикновено е по-трудно за изучаващите да се ориентират в употребата им. За едно цялостно проучване на рекции трябва да се включат всички падежни окончания, тоест има много повече елементи с много по-сложни отношения и не може да се прави такъв ясен паралел между системите, както при пространствените отношения. Има някои рекции, които съвпадат, но има много, които се различават в двата езика (а и няма много логика и правила за функционирането им, изучаващите трябва да научат коректните форми), като можем да им помогнем като се даваме много модели, в духа на контрастивната лингвистика. По-конкретно, наблюдават се няколко специални явления и съвпадения при предлога *za* и неговите преводни еквиваленти.

Най-трудните за усвояване явления са, когато подлогът и прякото допълнение или дадено обстоятелствено пояснение в унгарското и българското изречение не съвпадат (вж. примери (1), (2) и (3)). Анализиранияте данни показват, че тези случаи са предпоставка за създаване на „уникални“ конструкции, като понякога дори не може да се разбере точната причина за грешката.

Едни от най-често срещаните грешки са при акузативните форми. Най-вероятно са резултат от факта, че маркираността на прякото допълнение (със суфикс) в унгарския език е непозната конструкция от гледна точка на българския. Заради това беше очаквано да се появят голям брой грешки при употребата на акузативното окончание. Обучаемите не само изпускат окончанието много повече пъти в сравнение с локативните окончания, но понякога и го добавят, където не е нужно. Това се появява най-често при номинативни изречения. Причината за този тип грешка може би е, че акузативната форма на съществителните имена е толкова натоварена, че се приема за речниковата форма. Също е възможно и неправилно

---

² Както изискваме от студентите да научат трите (речниковата/номинативната, акузативната и притежателната) форми на съществителните имена, така следва да се процедира и при словоформи, означаващи места, а именно, чрез добавяне на още една форма – отговорът на въпрос *къде?*, или научаване на специфичните форми в контекст, като фразеологични единици (напр. *A postán vagyok.* ‘Аз съм в пощата.’ или *A postára megyek.* ‘Отивам в пощата.’).

усвояване и употреба на функциите на някои части на изречението (особено именната част на именно-глаголното сказуемо и подлога).

По отношение на избора при употребата на двата вида глаголни спрежения по-типично е заместването на определените глаголни форми с неопределените, като има примери и за обратния процес³. *Заместване* на глаголните флексии на двата вида спрежение е типична грешка и при наличието на инфинитив в изречението. Прякото допълнение, принадлежащо към инфинитива, трябва да бъде съгласувано със спомагателния (спрегнатия) глагол. Това – както сочи езиковият материал – е също източник на много грешки, свързани с глаголното спрежение.

Притежателната конструкция крие много „възможности“ за грешки заради необичайните рекции (дативен падеж и притежателен суфикс). Данните показват, че най-типичната грешка е *изпускането* или на единия, или на другия суфикс, или на двата суфикса едновременно, а понякога притежателният суфикс е добавен и когато не е нужен.

Другите морфосинтактични грешки, анализирани в дисертацията, са свързани основно с превъзходната степен на прилагателните имена. Степенуването на прилагателните е сравнително лесно, процесът е подобен и на български, но има по-сложни явления, свързани с него, например необичайният тип афикс (циркумфикс) на превъзходната степен, спорадично и словоредът на някои структури и основата на някои думи.

Междинният унгарски на носители на български език на фонетично (включително и ортографично) и фонологично ниво се характеризира с тип грешки *заместване* на звукове/букви. Има правописни грешки, които отразяват разликите в писмените системи и маркирането на звукове в двата езика. Това обикновено не засяга произношението. Други грешки отразяват трудностите в унгарската фонетична система, предимно при звукове, несъществуващи в българския език (вж. *ö, ü, ő, ý* и т.н.). Изследването е ограничено до явления в писмен вид, но тук става дума и за възприемането и произнасянето на тези

---

³ Детерминацията на прякото допълнение не е винаги логична, и двете явления – „качеството“ на прякото допълнение и спрежението на глагола, са сложно взаимосвързани, причинявайки трудности за почти всички учащи, независимо от родния език. Тук не става дума за просто формално съгласуване. Първо трябва да се определи вида на прякото допълнение в конкретното изречение. Например в унгарските еквиваленти на тип изречение *Обичам шоколад*, прякото допълнение е винаги определено, докато дума *шоколад* не е с определителен член.

звукове. Понякога диакритичните знаци са изцяло игнорирани, а в други случаи те не са поставени на правилното място. Типично явление е заместването на дългите и късите гласни (и удвоени съгласни), които на унгарски имат смислоразличителна функция.

На лексикално ниво основната характеристика при грешките е родноезиковият пренос или влиянието на други чужди езици. Проучването не е много задълбочено в това отношение, но се наблюдават някои тенденции. Понякога само правописът на думата е различна. Има случаи, когато думите формално са много подобни в двата езика, но значението им е различно, като т. нар. *faux amis*. Понякога унгарската дума е заменена с една дума от български или от друг език, която изобщо не съществува на унгарски. Семантичните полета на полисемантичните думи не винаги съвпадат в двата езика, и това също може да бъде причина за употребата на думи в неправилен или несъществуващ смисъл. Понякога дори не може да се разбере, коя дума е произходът на грешката.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Поставените цели на тази дисертация бяха да се анализират грешките, явяващи се в междинния език на изучаващи унгарски език българи, да се обяснят причините за тези грешки и да се приложи контрастивен анализ на проблематични области между български и унгарски език.

Контрастивният подход позволи да се идентифицират основните причини за регистрираните грешки, коментирани в хода на самото представяне на резултатите. В основата им са различията в структурата на родния (български) и чуждия (унгарски) език.

Много въпроси търпят допълнително изясняване, в контрастивното изследователско поле лежат още области за проучване, и всички нови открития ще ни доближат до по-добро разбиране, относно това къде трябва да бъдат поставени акцентите и върху кои явления трябва да обърнем повече внимание при преподаването на унгарски език на носители на български език. Резултатите в настоящата работа биха допринесли и при разработването на подробни методически предложения за преподаването на унгарския език за българи.

ПРИНОСИ

- Настоящата работа е **приносна със самия обект на изследване** – за първи път се прави детайлен и обширен анализ на грешки в междинния език на изучаващи унгарски език българи.
- Задават се **практико-теоретични параметри на стратегии за обучение** и процесите при усвояването на унгарския език от българоезични.
- За първи път **обстойно са разгледани в съпоставителен план средствата за изразяване и употреба** на пространствените отношения в унгарския и българския език и са обобщени в таблични варианти.
- **Систематизирането** на типологичните характеристики на междинния унгарски език насочва към **разкриване на причините за грешките**, главно като ги идентифицира според различията в структурата на родния (български) и чуждия (унгарски) език
- **Приносен характер** на работата лежи във факта, че анализът е проведен въз основа на **конкретен езиков материал**, след ексцерпиране на грешките.
- Приносно е **създаването на корпус от грешки**, допускани на фонетично, граматическо и лексикално ниво, позволяващ да се очерят характеристиките на междинния унгарски език на българи. Той предоставя **данни и за допълнителни контрастивни изследвания**.

СПИСЪК С НАУЧНИТЕ ПУБЛИКАЦИИ ПО ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Някои езикови характеристики на унгарския език – лесни за усвояване елементи и трудности пред изучаващите унгарски език българи. – В: *Четиринадесета конференция на нехабилитираните преподаватели и докторанти от Факултета по класически и нови филологии*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2017, 307–315. ISSN 1314-3948.

2. Тройната пространствена система в унгарския език и еквивалентите в българския език. – В: *Петнадесета научна конференция на нехабилитирани преподаватели и докторанти във Факултета по класически и нови филологии*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2018, 25–33.

3. Видове грешки в писмените работи на студенти „Унгарска филология“ в СУ (контрастивен анализ). – В: *Шестнадесета научна конференция на нехабилитирани преподаватели и докторанти във Факултета по класически и нови филологии*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2019, 170–178.

4. Очаквани трудности пред изучаващите унгарски език българи. – В: Унгаристични четения (под печат, вж. служебната бележка).

5. The Means of Expression for the Triple Spatial System in the Hungarian Language and Their Equivalentents in Bulgarian. – *Acta Universitates Sapientiae. Philologica* (под печат, вж. служебната бележка).

6. Az irányhármasság kifejezőeszközeinek megfelelői a bolgár nyelvben. – В: *XXVII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus "NYELV, KULTÚRA, IDENTITÁS - Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben"* (под печат, вж. служебната бележка).